

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертацията на Ева Николова Тонкова,
докторант към катедра Археология при ИФ, СУ „Св. Кл. Охридски“,

на тема

„Керамика с украса в стил „West Slope“ от територията на България“
от доц. д-р Красимир Ников, член на Научно жури по специалността 2.2. История и археология „Археология“ -Класическа археология: Гърция (РД-38-509/18.10. 2021)
за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

Сред актуалните проблеми, свързани с керамичното производство през втората половина на I-во хил. пр. Хр., специално място е отредено на разпространението и етапите в развитието на керамичния стил „Западен склон“ („West Slope“). Неговата значимост е ясна - съдовете в този стил отдавна са се превърнали в надежден хронологически репер и ясен индикатор за търговските, икономическите и политическите връзки, както и за контакти с най-разнообразна природа в големи зони от Източното Средиземноморие през елинистическата епоха. Това е причината редица изследователи в световен мащаб да посветят своите усилия за осветляване или решаване на един или друг аспект в тази проблематика. В българската археологическа книжнина също съществуват значими изследвания, посветени на различни характеристики на този стил, но липсва цялостен труд, който да обхване всички възможни негови страни и проблеми. Това прави избора на тема на дисертацията на Ева Тонкова особено актуален, необходим и дисертабилен. Основна задача на труда е чрез научен анализ да се идентифицират различни керамични групи и производствени центрове, като се прецизира хронологията на керамиката в стил „Западен склон“. Този анализ се основава на достатъчен брой цели и фрагментирани съдове (414), което според мен е предпоставка за достигане на обективни изводи.

Дисертационният труд има оптимална структура, която отговаря напълно на темата и се състои от увод, три глави (наречени части), заключение, списък на съкращенията, цитирана литература и приложения – общо 478 страници.

Част първа („*West slope*“ керамика от България. *Формално-типологическо изследване*) представлява първият, според мен основен акцент в изследването. В нея е представен и анализиран целият известен и физически достъпен на автора характерен

за стила керамичен материал от територията на България. Стремешът за максимален обхват на изследването се допълва от представянето в отделен параграф на всички неидентифицирани фрагменти. Всяка от керамичните категории има кратка история, съпроводена от изява на специфичните ѝ белези и най-вече на тези, свързани с отнасянето ѝ към разглеждания стил през елинистическата епоха.

Детайлно са анализирани морфологията и особеностите в украсата (техника, стилистика, изпълнение на самите мотиви) на всеки един пример от всички включени форми. Несъмнен принос е разпознаването и причисляването към стила на значителен брой фрагменти, известни от ранни публикации, както и такива, съхранявани в музейните депа. Съдовете са вписани умело в културната среда на познатите паралели от Източното Средиземноморие и Западнопонтийския район. Това показва добра информираност и позволява да се проследи вътрешното развитие на всяка отделна категория. Събраните от Ева Тонкова доказателства недвусмислено позволяват появата на стила в територията на дн. България да се предатира и да се постави в последната четвърт на IVв. пр. Хр.

Направените наблюдения дават основание да се прецизира и хронологията на този стил като цяло. Авторът внася детайли в разграничените етапи на развитието му. Предложени са корекции в появата и отмирането на различни керамични категории от България, причислени към него.

Задълбочените познания върху проблематиката на тази керамика са видими и в извършеното синхронизиране между съществуващите типологии при отделните категории – факт, който според мен надхвърля конкретните цели на работата, но допринася съществено за доброто качество на първия дял на изследването.

Като важен принос в първата част на изследването могат да се посочат и изведените критерии, базирани на морфологията на съдовете, приложените декоративни схеми и тяхното изпълнение. Те позволяват да бъде разграничена импортната (с вероятните центрове на производство) от местната продукция през различните етапи на стила. Въз основа на тях убедително е доказан понтийският произход на част от известните ранни съдове, които са разграничени от тези с атически произход. Тяхното присъствие в разглеждания ареал се приема като доказателство за функциониране на общ пазар през елинистическата епоха в района на Западното и Северното Черноморие. Прилагането на този подход е особено резултатно при най-

многобройната и най-популярната от разглежданите категории - тази на кантаросите. Изведените метрични коефициенти, в съчетание с морфологичните и декоративни белези позволяват на автора да изяви основните тенденции в развитието на различните групи в тази категория. Предложени са вероятните центрове или райони на тяхното производство и особено важно - аргументирано е изграден хронологически ред на тяхното съществуване и е потърсена културната им принадлежност в отделните етапи от развитието на стила. Сходен инструментариум е употребен и в анализа на всички други категории.

Част първа предлага и едно рядко срещано, но оригинално авторско решение - вписване на същинския каталог в хода на основното изложение. Конкретната тема не само предполага подобна структура, но е и от полза за труда. Структурирането на информацията във всяка каталожна единица може да се разглежда като миниатюрна статия, посветена на всеки отделен съд или фрагмент. Използваните заглавия показват изключително добро познаване на литературата за елинистическото керамично производство като цяло и в частност на тази, която се отнася за категориите, причислявани към стила „Западен склон“.

В цялостното изложение на първа част се вижда умението на автора да осъществява обобщения. Критичният поглед върху някои от съществуващите мнения, приложен върху конкретния материал, освен посочените вече приноси, позволява да се променят представите за влиянието на македонските работилници във вътрешността на Тракия, както и да се очертае степента на проникване и въздействие на продукцията на малоазийските ателиета. На детайлното познаване на стила се дължи и разпознаването на редки импортни съдове, чийто произход се свързва със значително отдалечени от дн. България райони. Добър пример за последното наблюдение е разпознаването на левантийска продукция в Бизоне (кат. № 385).

Принос за доброто впечатление от изследването имат добрият стил и стегнатият изказ. Езикът показва зрялост и пълноценно усвояване на свързаната с керамиката терминология, с която авторът борави с лекота. Като пропуск в първата част бих отбелязал липсата на връзка между приложенията и основния текст.

Въпреки че проблемите на украсата при керамиката „Западен склон“ неизбежно са поставени в първата част на дисертацията, Част втора „*West slope*“ керамика от България. Украса, декоративни мотиви“ се явява логично продължение на

предложения анализ. И тук, както в първата част на изследването личи историческият подход към конкретния материал. Украсата е представена в нейното хронологическо развитие. Посочени са техниките на изпълнението ѝ, разгледани са основните декоративни схеми, характерни за стила и тяхното развитие през елинистическата епоха. Както и в предишната глава, изпъква уменията на Ева Тонкова за задълбочен анализ и качествен синтез. Важен принос в тази част на дисертацията е разграничаването на етапите в развитието на стила, извлечени от конкретния материал от територията на дн. България. Акцентът естествено пада върху разнообразния репертоар от декоративни мотиви: на практика тук са представени всички известни орнаменти, срещащи се сред находките от България. Те са съпроводени от кратък коментар за техниката и стила на изпълнение и времето на тяхното съществуване. Тук е мястото да се посочи отново, че както и в каталожната част на Първа глава, анализът на всеки един от представите мотиви може да се приеме като завършена статия. Друг несъмнен принос в тази глава на изследването е разграничаването на примерите, които следва да се разглеждат като местни, като дори са предложени предполагаемите центрове за производство на някои от тях.

Част трета: *"Контексти, произход и разпространение на керамичните артефакти с „West Slope“ украса от България"* допринася за утвърждаване на положителното впечатление от изследването. Начинът на изграждане на този по своята същност контекстуален каталог според мен стои далече от стандартното представяне на подобен текст. Това е разбираемо и предполагам предизвикано от често неравностойната информация, с която Ева Тонкова разполага за различните обекти. Въпреки това, той дава (доколкото е възможно) „плътност“ на отделните каталожни номера чрез вписването им в контекстите на откриване. Поради липса на достатъчно данни от различните обекти и тук предложената дата често е дело на самия автор. Съдовете са придружени от кратък коментар, засягащ техният произход и функция.

Вторият основен акцент на цялото изследване несъмнено е вторият дял на Трета част *„Произход и разпространение на „West Slope“ керамиката в България"*. В този текст най-отчетливо изпъква историческият подход на автора, който превръща един керамичен стил в първостепенен исторически извор, отразяващ различните по природа процеси, протичащи във вътрешно тракийските земи и понтийското крайбрежие през елинистическата епоха. Тук следва да се открият наблюденията на автора за промените

в черноморския пазар след средата на II в. пр. Хр. или трансформациите във връзките и културната ориентация на обособените райони във вътрешността на Тракия след средата на III в. пр. Хр., базирани върху разпространението на съдовете в стил Западен склон. Поставянето на тези важни изводи като втори дял на трета част, според мен води до тяхното обезличаване. Препоръчвам тази част да бъде откроена чрез изнасяне извън каталога на контекстите при бъдещо публикуване на изследването, което впрочем е задължително и несъмнено ще се превърне в необходимо пособие.

Заключението отразява обективно изводите и надгражда достигнатите в отделните части наблюдения.

Оценявам дисертацията като изследване с несъмнени приноси. Поставените в началото задачи са изпълнени в максимална пълнота. Отличното впечатление от изследването се допълва от приложените табла и карти, чието изработване е на високо ниво. Авторефератът отговаря на съдържанието на дисертацията. Приносите са представени коректно; авторът има четири публикации по темата.

Всичко казано дотук ми позволява да дам висока оценка на труда и да препоръчам на уважаемото Научно жури да присъди на Ева Тонкова образователната и научна степен „доктор“.

09. 01.2022

доц. д-р Красимир Ников

София